

УДК 340.134:165.023.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132825>*О. І. Миневич*, здобувач

Національний університет «Одеська юридична академія»

Кафедра загальнотеоретичної юриспруденції

Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65009, Україна

ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статтю присвячено науковому аналізу теоретичного осмислення сутності та змісту юридичної помилки як категорії загальнотеоретичної юриспруденції. Визначено загальні ознаки та види юридичних помилок, суб'єктивні та об'єктивні фактори їх виникнення.

Ключові слова: помилка, юридична помилка, правове регулювання, юридична техніка.

Постановка проблеми. Будь-яка людська діяльність (фізична, духовна, психічна, розумова, мовленнєва тощо) є складним багато-етапним процесом, який може супроводжуватися різноманітними відхиленнями від його «нормального» ходу. «Виникнення ненормативних дій зумовлюється різними чинниками як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, зокрема, складністю внутрішнього світу людини, визначальним впливом підсвідомого на кожен її рух, масивом інформації, який потрібно миттєво опрацювати і відповідно зреагувати на нього тощо» [3, с. 9].

У своєму розвитку сучасна правова система України піддається впливу європейських правових стандартів, що в деякій мірі позитивно позначається на якості правового регулювання суспільних відносин. Однак у правовому регулюванні все ж таки це не перешкоджає появі відповідних деформацій, проявами яких виступають, зокрема колізії, прогалини, конкуренції, які є результатом юридичних помилок та у значній мірі перешкоджають реалізації прав учасників суспільного життя.

Так, в юридичній літературі віддавна обговорюється питання щодо необхідності створення ефективної системи засобів попередження та подолання таких помилок. Все це викликає потребу наукового дослідження такого явища, як юридична помилка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу помилки як об'єкт наукового дослідження цікавили науковців різних галузей наукового знання. У психології помилок дії досліджували З. Фрейд, О. Леонтьєв, Л. Виготський та інші. Особливостям та природі юридичних помилок приділяють увагу як в межах загальної теорії права такі науковці, як В. Баранов, М. Вопленко, П. Євграфов, Ж. Дзейко, В. Карташов, В. Лазарєв, А. Лашков, О. Лісюткін, С. Пішина, В. Сирих та ін., так і у межах галузевих юридичних досліджень – В. Абрамова, Т. Безрукова, М. Голубева, І. Зайцев, В. Колосовський, Т. Марітчак, А. Марченко, В. Фалєєв, В. Якушин. Однак і досі немає єдиного комплексного підходу до визначення помилки, а також потребує систематизації й поняттєвий апарат щодо цього поняття. Наукове осмислення феномену юридичної помилки потребує інтеграції здобутків різних галузей наукового знання. У такий спосіб може бути заповнена прогалина між наявними дослідницькими парадигмами, що відчутно позначається на розумінні найважливіших питань теорії помилок.

Мета статті. Мета наукового дослідження полягає у розгляді природи юридичної помилки як категорії загальнотеоретичної юриспруденції, її суттєвих ознак та видів.

Виклад основного матеріалу. «Помилка – поняття багатозначне. У тлумачному словнику подано такі його значення: по-перше, як неправильність у підрахунках, написанні слова і т. ін., по-друге, як неправильність, неточність у якому-небудь механізмі, пристрої, в якійсь схемі, карті і т.ін., по-третє, як неправильність у вчинках, діях тощо» [2, с. 1041].

«У широкому розумінні *помилка* – це невідповідність між об'єктом або явищем, прийнятим за еталон (матеріальний об'єкт; рішення задачі; дія, що призвела б до бажаного результату тощо), і об'єктом/явищем, який зіставляють із першим. Прийнятий еталон це свого роду норма (лат. *norma* – правило, взірць) – звичайний, узаконений, загальноприйнятий, обов'язковий порядок, стан і т. ін.» [2, с. 792].

Кожна норма має свої показники та характеристики. Все те, що не відповідає показникам називається відхиленням від норми. У цьому аспекті помилка сприймається як відхилення від норми – відступ від правильного, типового, прийнятого. У різних сферах людської діяльності відхилення від норми має різну оцінку: негативну чи позитивну. У соціальній психології, наприклад, негативним відхиленням від норми вважають розумову відсталість, а позитивним – талановитість чи обдарованість. Філософи твердять, що негативні відхилення призводять до занепаду і руйнування, в той час коли позитивні сприяють розвитку. Як науковці кваліфікують помилки у міркуваннях, неправильну інтерпретацію результатів дослідження, прийняття недостатньо обгрунтованої гіпотези як непорушної істини. Але Альберт Ейнштейн щодо помилок такого типу свого часу заявив: «Хто ніколи не робив помилок, той ніколи не пробував щось нове» [3, с. 10].

Як зазначає Л. І. Каленіченко, «помилка є об'єктивною реальністю будь-якої, діяльності людини. У зв'язку з тим, що помилка у юридичній діяльності, як правило, «має» певні юридичні наслідки, проблема з'ясування юридичного загальнонаукового значення помилки і розробка її родового поняття є одним із актуальних завдань сучасної юриспруденції» [5, с. 31].

Існуючі думки стосовно розуміння юридичних помилок у літературі призводять до необхідності визначитися з підходом до розуміння форми їх існування. Адже у юридичній літературі наявні різні позиції вчених щодо того, у яких правових явищах можуть існувати помилки. Так, явищами, яких можуть стосуватись помилки, називають пізнання, дію (поведінку), документ. У зв'язку з цим постає питання, чи повинно охоплювати загальне поняття юридичних помилок усі форми їх існування, чи лише одну з них? Видається, що проблематику документальної форми існування юридичних помилок доцільно та актуально розробляти у зв'язку із юридичною технікою. Що стосується діяльнісної форми юридичних помилок, то вона має зв'язок із юридичною технологією. Пізнавальні юридичні помилки необхідно розробляти в межах методології правового пізнання (дослідження).

Для теорії юридичної техніки акцент має робитись не на формі вини при здійсненні юридичних помилок, а на виробленні та подальшій формалізації правил, вимог, невідповідність яким буде вважатись юридичною помилкою, а також на виробленні засобів та способів їх попередження та подолання. Наприклад, у процесуальних науках при аналізі судової помилки акцентується увага не на формі вини суддів, які допускають помилку при здійсненні правосуддя, а на засобах їх виявлення, подолання та попередження [8, с. 55–56].

Огляд загальнотеоретичної наукової літератури свідчить про те, що у сфері загальної теорії держави і права неодноразово робилась спроба систематизувати фактичний матеріал і сформулювати родові поняття помилки у правознавстві.

Одним із комплексних та цілісних досліджень зазначеної проблематики є робота В. М. Карташова. Автор пропонує теоретичну концепцію помилки в професійній юридичній діяльності. Його поняття помилки охоплює найбільш важливі правові сфери – законодавчу, правозастосовну, інтерпретаційну. Важливою складовою такого підходу є вольовий і «діяльнісний» аспект професійної юридичної діяльності, який і визначає сутність помилки. Він полягає і у тому, що помилка стоїть на заваді ефективному здійсненню професійної діяльності [6, с. 50–51].

На думку Н. М. Оніщенко, «юридична помилка найчастіше трактується як негативний результат, обумовлений ненавмисними, неправильними діями суб'єктів юридичної

діяльності (добросовісна помилка). Керуючись цим трактуванням, виокремлюють ознаки (властивості) юридичних помилок. Вони полягають у такому» [7, с. 75].

По-перше, слід дослідити ненавмисність помилки. Суб'єкт, який припустився помилки, керувався припущенням правильності (адекватності) своїх дій. Він діяв сумлінно, тобто помилка виникла в результаті добросовісного поведіння (поведінки). При цьому відсутній намір, умисел щодо здійснення помилки, нехтування законом, обов'язком з боку осіб, які займаються юридичною діяльністю.

За ознакою неумисного поведіння прийнято розрізняти юридичну помилку і правопорушення. Помилка виключає винність, оскільки виникає без попереднього свідомого наміру. Інакше кажучи, помилка виникає випадково, в той час як правопорушення – завжди усвідомлений акт поведінки, і для констатації правопорушення необхідно встановити його юридичний склад.

По-друге, чинне законодавство не передбачає юридичної відповідальності за вчинення юридичної помилки. Звичайно, помилка перешкоджає здійсненню суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників правовідносин, тому вона потенційно визначає право вимагати її виправлення та юридичний обов'язок відповідного суб'єкта усунути цю помилку.

По-третє, юридична помилка завжди призводить до негативного результату. Це проявляється в тому, що помилки до певної міри перешкоджають реалізації прав, свобод людини, охоронюваних законом інтересів, погіршують становище суб'єктів права, перешкоджають виконанню державою завдань і цілей, ведуть до інших деструктивних явищ.

По-четверте, юридична помилка повинна бути суттєвою за змістом і очевидною за формою. Технічні помилки, що не мають практичної значущості, в окремих випадках можуть бути проігноровані у процесі реалізації нормативного правового акта. Але найчастіше такі помилки також підлягають виправленню в установленому законодавством порядку.

По-п'яте, для юридичної помилки характерно, що її здійснює орган чи посадова особа, які мають право займатися правотворчою, правореалізаційною або інтерпретаційною діяльністю, тобто суб'єкти, що володіють відповідною правосуб'єктністю, за якими це право закріплено державою або їм делеговано (органи місцевого самоврядування, суб'єкти локальної правотворчості); або помилки допускаються представниками наукового осередку, в такому випадку мова іде про доктринальні помилки.

По-шосте, серед властивостей юридичних помилок – процедурний характер їх виявлення та виправлення. Це означає, що юридичні помилки можливо виявляти і виправляти не в довільному порядку, а тільки за певною процедурою.

По-сьоме, для виправлення юридичних помилок використовуються спеціальні засоби, наприклад, скасування судового рішення, визнання акта нечинним, таким, що не підлягає застосуванню, тощо.

По-восьме, юридична помилка повинна бути офіційно визнана у передбаченому законом акті. Без такого акта цілком можливо суб'єктивне оголошення тих чи інших дій або акта помилковими і, як наслідок, відмова від їх виконання (виправлення).

По-дев'яте, юридичні помилки характеризуються казуальністю: помилка, вчинена за певних обставин, не обов'язково спричинить помилки в іншого суб'єкта за аналогічних умов [7, с. 75–76].

Окрім вищезазначених ознак, помилці характерна і така властивість, як недосягнення цілей правового регулювання. Цілі правового регулювання реалізуються та втілюються в життя саме через активну, виключно безпомилкову юридичну діяльність. Помилкові результати дій (юридичні помилки) є неправильним результатом діяння. Такий результат, хоча і направлений на досягнення цілей правового регулювання, але він, у зв'язку зі своєю хибністю, помилковістю, їх не досягає.

Спираючись на викладене, підкреслимо, що для втілення в життя ідей законодавця, досягнення цілей правового регулювання, необхідна ефективна, безпомилкова, належним чином організована діяльність суб'єктів права.

Крім цього, втілення ідей законодавства у життя певною мірою забезпечується якісною та своєчасною роботою по виявленню та виправленню допущених юридичних помилок.

Таким чином, у випадку скоєння помилки, суб'єкт права діє виключно у суспільно-корисних цілях і іншої мети в нього немає. Іншими словами, у суб'єкта права, який скоїв помилку, немає бажання своїми діями нанести шкоду тому чи іншому суб'єкту права. Тому помилка не може бути здійснена умисно, вона вчинюється лише ненавмисно, внаслідок добросовісної омані чи неправильного уявлення.

Таким чином, підставою помилки суб'єкта права є:

– по-перше, омана – невідповідність знань предмету, розходження суб'єктивного образу дійсності з об'єктивним прообразом [4, с. 75]. При цьому будь-яка омана – причина і передумова помилки. Омана – це потенційна можлива помилка. Але не будь-яка помилка – це омана у реалізованій дійсності;

– по-друге, неправильне уявлення – викривлене неадекватне відображення у свідомості людини реальності, що не відповідає об'єктивній дійсності повністю чи частково. В результаті такого неправильного сприйняття дійсності людина приймає рішення. І, як результат, наслідки її діяльності не відповідають її прагненням.

Зважаючи на все вищевикладене, слід окремо відмітити, що зазначені властивості помилки, які формують її юридичне значення, не є вичерпними. У науковій юридичній літературі і практиці виокремлюють і інші якості помилки. Проте, визначені і проаналізовані ознаки помилки створюють достатні підстави для формулювання її родового поняття.

«Юридична помилка – юридично-значущий негативний результат, який стоїть на заваді виконання суб'єктами права офіційно-проголошених цілей, прав та свобод, законних інтересів і який підлягає виправленню правовими засобами» [5, с. 33].

Слід зазначити, що до сих пір в юридичній літературі не має достатньо повної розробки питання про класифікацію юридичних помилок на рівні загальної теорії права. Так, М. Л. Голубева виділяє наступні три типи (класу) помилок в праві:

«1. Правотворчі (законодавчі) помилки: логічні помилки (незабезпечене послідовний розвиток думки законодавця як всередині окремого акту, так і в процесі його узгодження з діючими нормативно-правовими актами); філологічні помилки (порушення правил граматики сучасної російської мови при викладі законодавчих положень); гносеологічні помилки (закон не відповідає об'єктивним закономірностям розвитку суспільних відносин).

2. Правозастосовні помилки: слідчі помилки (помилки, допущені при застосуванні закону); судові помилки (помилки, допущені при застосуванні закону).

3. Правоінтерпретаційні помилки: логічні помилки (порушення принципів і положень формальної логіки в процесі застосування закону); системні помилки (недотримання вимог системності при тлумаченні норм закону); філологічні помилки (неправильне роз'яснення значень і сенсу окремих слів, понять, що вживаються в законі)» [1, с. 47].

Висновки. Усунення будь-яких юридичних помилок необхідно здійснювати в розумні терміни, щоб не допускати серйозного порушення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права. Це загальна справа усієї наукової спільноти, громадянського суспільства, держави, кожного, кому не байдужа роль сучасної юридичної науки в контексті її європейського формування і розвитку.

Таким чином, аналіз стану розробки питань юридичних помилок дозволяє констатувати відсутність цілісної та єдиної теорії юридичних помилок і необхідність дослідження цілої низки питань стосовно їх юридичної природи та видових особливостей. Особливої наукової уваги потребують правотворчі помилки, оскільки саме вони можуть спричинити появу й інших видів юридичних помилок.

Список літератури

1. Боруленков Ю. П. Правовые ошибки: постановка проблемы [Текст] / Ю. П. Боруленков // Российский следователь. – 2014. – № 7. – С. 46–51.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і голови. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Дзюбак Н. М. Помилка як об'єкт наукового вивчення [Текст] / Н. М. Дзюбак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2014. – Вип. 35. – С. 9–11.
4. Заботин П. С. Преодоление заблуждения в научном познании [Текст] / П. С. Заботин – М.: Мысль, 1979. – 191 с.
5. Каленіченко Л. І. Помилка як категорія правознавства [Текст] / Л. І. Каленіченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2014. – Вип. 17. – С. 31–33.
6. Карташов В. Н. Профессиональная юридическая деятельность [Текст] / В. Н. Карташов. – Ярославль: Изд-во Ярославского ун-та, 1992. – 235 с.
7. Оніщенко Н. М. До питання про доктринальні юридичні помилки: природа та шляхи подолання [Текст] / Н. М. Оніщенко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2016. – № 2. – С. 75–84.
8. Янишина І. Юридичні помилки: стан наукового дослідження [Текст] / І. Янишина // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – Вип. 56. – С. 53–57.

Стаття надійшла 24.05.2018 р.

Е. І. Миневи́ч, соискатель

Национальный университет «Одесская юридическая академия»
Кафедра общетеоретической юриспруденции
Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

ЮРИДИЧЕСКИЕ ОШИБКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Резюме

Стаття посвящена науковому аналізу теоретического осмысления сущности и содержания юридической ошибки как категории общетеоретической юриспруденции. Определены общие признаки и виды юридических ошибок, субъективные и объективные факторы их возникновения, а также основания ошибки субъекта права.

Ключевые слова: ошибка, юридическая ошибка, правовое регулирование, юридическая техника.

E. I. Minevich, PhD Student

National University «Odessa Law Academy»
the Department of the General Theoretical Jurisprudence
Fontanskaya Doroga, 23, Odessa, 65009, Ukraine

LEGAL ERRORS: THEORETICAL AND LEGAL RESEARCH

Summary

The article is devoted to the scientific analysis of the theoretical interpretation of the essence and content of a legal error as a category of general theoretical jurisprudence. Common signs and types of legal errors, subjective and objective factors of their occurrence are determined, as well as the grounds for the error of the subject of law.

Key words: error, legal error, legal regulation, legal technique.